

Bokanmeldelser

Otto H. Linderborg. *Sokrates i ljuset av sin död*. CKM Förlag, Stockholm 2022.

AV EIRIK WELO

Hvem var den historiske Sokrates, og hva drev han med som filosof? Problemstillingen har opptatt mange. I boken *Sokrates i ljuset av sin död* gir den finske klassiskfilologen Otto Linderborg sitt svar på disse spørsmålene. Til tross for de vanskelighetene kildegrunnlaget for Sokrates' liv og meninger byr på, mener Linderborg at det er mulig å finne fast grunn under føttene.

Linderborg går metodisk til verks. Sokrates er et særtilfelle blant greske filosofer i den forstand at vi ikke har noen primærkilder til hans tanker og oppfatninger. Vi må derfor nærme oss ham ad omveier, ved først å finne et fast punkt som en forståelse av den historiske personen Sokrates kan bygges på, for deretter å vende tilbake til de fremstillingene vi finner av ham i antikk litteratur. Linderborg vurderer de antikke tekstkildene og plasserer de fleste av dem i kategorien «upålitelige kilder». Her finner vi både Platons dialoger med Sokrates som samtalepartner og Aristofanes' komedie *Skyene*. Blant de få «pålitelige kildene» til Sokrates plasserer Linderborg omtalen av Sokrates i Xenofons *Anabasis* og i Platons

syvende brev (som han vurderer som ekte), samt Aristoteles' fremstilling av Sokrates i *Metafysikken*.

Etter å ha behandlet de antikke kildene kort, gir Linderborg en gjennomgang av det han kaller «sokratesproblemet historie». Problemet består kort sagt i at det er svært vanskelig å danne seg et enhetlig bilde av den historiske Sokrates på grunnlag av de antikke kildene. Sokrates-figurene som opptrer hos Aristofanes, Platon og Xenofon, lar seg ikke sammenfatte til en enkelt person, og regnestykket går dermed ikke opp. Tanken på Sokrates som historisk person og ambisjonen om å nå frem til et historisk korrekt bilde av ham ble så smått vekket i opplysningstiden. I tiden mellom 1700-tallet og i dag er kildetekstene blitt vurdert ulikt, og forskningen har svingt mellom optimisme og pessimisme. Noen har sett løsningen i å finne den riktige balansen mellom de opplysningene vi får hos særlig Xenofon og Platon, andre har forkastet Xenofons vitnesbyrd fullstendig. I 1947 avviste filologen Olof Gigon problemstillingen totalt: Vi kan ikke vite noe om den historiske Sokrates og bør bruke kreftene

på andre spørsmål. Men optimistene slo tilbake. Filosofen Gregory Vlastos ledet an og hevdet at det var mulig å utlede Sokrates' filosofiske oppfatninger fra Platons tidlige dialoger. Men denne optimismen er igjen blitt møtt av motargumenter, og Linderborg konkluderer med at vi i dag befinner oss i en situasjon der vi ikke kan ha håp om å finne tilbake til den historiske Sokrates på grunnlag av noen enkelt kilde.

På grunnlag av denne forskningshistoriske oversikten gir Linderborg i bokens to siste kapitler (fulgt av en kort konklusjon) sitt eget syn på den historiske Sokrates. Han tar utgangspunkt i omstendighetene rundt rettssaken mot Sokrates (noe som forklarer bokens tittel), men konkluderer med at heller ingen av de forsvarstalen (*apologiene*) som er lagt i Sokrates' munn av Platon og Xenofon, i seg selv kan regnes som historiske kilder. Vi må altså gå videre for å finne det Linderborg ser som et fast punkt å starte fra. Det er først i selve anklagen mot Sokrates at Linderborg finner sitt faste punkt. Anklagen om at Sokrates ikke anerkjenner gudene, innfører nye guder og forderver ungdommen, inneholder elementer som kan forstås både i religiøse og politiske termer. Linderborg avviser at de religiøse anklagene skulle være sterke nok til å føre til dødsdommen, og konkluderer med at Sokrates ble henrettet fordi hans aktiviteter ble oppfattet som antidemokratiske. Han innrømmer riktignok at Aten i perioden rundt år 400 fvt. kunne være preget av en religiøs konservatisme som ikke så med blide øyne på den radikale naturfilosofien som blant annet Sokrates åpenbart ble assosiert med (jf. Sokrates-skikkelsen i Aristofanes' *Skyene*). Men forfatteren

legger allikevel hovedvekten på de politiske sidene av anklagen (fordervelsen av de unge, som forstås som oligarkisk orienterte rikmannssønner).

I spørsmålet om Sokrates var positivt eller negativt innstilt til det atenske demokratiet, fremstår Linderborg som mer agnostisk. Det er mulig at Platons fremstilling av Sokrates' holdning til bystaten Aten i *Forsvarstalen* er et skreddersydd svar på anklager om antidemokratiske holdninger, men det kan også tenkes at Sokrates ikke var like negativ til styreformens slik den hadde utviklet seg utover 400-tallet som de oligarkene han omgikk.

I bokens fjerde og siste hovedkapittel diskuterer Linderborg hva vi ut fra det historiske grunnlaget han mener å ha etablert og den historiske konteksten som lar seg utlede fra dette, kan vite om Sokrates' filosofiske oppfatninger. Forfatteren vender tilbake til orakelsvaret Sokrates fikk i Delfi, det som sa at ingen er klokere enn Sokrates. Orakelsvaret skal blant annet forklare hvorfor Sokrates oppførte seg på en måte som vekket atenernes motvilje. Linderborg avviser at det ligger noe historisk sant i selve historien om orakelsvaret; den er funnet på for å opphøye Sokrates. Fortellingen reflekterer allikevel noe vesentlig i Sokrates' aktiviteter i Aten på slutten av 400-tallet: Mennesker *må finne sannheten* gjennom diskusjon seg imellom og kan ikke ta tradisjonelle oppfatninger for god fisk. I noen kortfattede avsnitt mot slutten av boken setter Linderborg dette i forbindelse med at det oppstår en menneskelig sfære som er mer uavhengig av tradisjonelle religiøse forestillinger om hvordan verden opererer, og som i siste instans kan beskrives med begre-

pet sekularisering (selv om dette er en sekularisering som ikke nødvendigvis er ateistisk).

Linderborg tegner til slutt et bilde av den historiske Sokrates som en deltaker i de tradisjonskritiske intellektuelle strømningene som knyttes til sofister og naturfilosofer. Han vil allikevel frikjenne ham for altfor sterke sympatier med de sterkt antidemokratiske miljøene der de oligarkiske maktovertakelsene i 411 og 404 hadde opphav. Den historiske Sokrates måtte dø fordi atenerne mente at hans aktiviteter på byens torg og gater truet både den tradisjonelle religionen og demokratiet.

Har vi ham nå? Linderborg gjør et forsøk på å unngå de ulike innvendinger som er blitt reist mot tidli-

gere forsøk på å løse det sokratiske problem: Kan vi finne den historiske Sokrates? Han er en forsiktig optimist i den forstand at han mener spørsmålet er mulig å besvare. Linderborgs svar er metodisk reflektert, og han lar leseren følge seg gjennom åpne diskusjoner av mulige motargumenter. Boken er med sine drøye hundre sider ingen stor monografi, og særlig mot slutten behandles noen av hypotesene om Sokrates' plass i det antikke Hellas' intellektuelle utvikling kanskje vel raskt. Den gir allikevel et tankevekkende svar på spørsmålet om hvem Sokrates var, og inspirerer forhåpentlig leseren til å grunne videre på hvordan vi kan vite det vi mener å vite om antikken.

eirik.welo@bf.uio.no